

Summary до доповідної записки
«Роль українського споживача в економіці,
та важливість використання РРО для простежуваності продукції на ринку та
захисту споживчих прав.»

1. Відмінність захисту прав споживачів Україна-ЕС

Угода про асоціацію між Україною та ЄС в главі 20 Розділу 5, визначила необхідність співробітництва з метою забезпечення високого рівня захисту прав споживачів та *досягнення сумісності між системами захисту прав споживачів.*

Система захисту прав споживачів у ЄС, це поєднання правових інструментів, з реальними державними та недержавними інститутами, що виступають механізмами та запобіжниками, які гарантують додержання прав споживачів. Такі гарантії сприяють зростанню довірі споживачів до ринку, що своєю чергою сприяє зростанню національної економіки та зменшує соціальну напругу у суспільстві.

Відсутність ефективної системи захисту прав споживачів, що не декларує, а гарантує високий рівень захисту прав споживачів це головна відмінність нашої системи від відповідної системи ЄС.

Основними недоліками, є: декларативність окремих норм права у вітчизняному законодавстві, що суперечать один одному, або не підкріплені реальними механізмами їх реалізації; НЕ розуміння ролі споживачів у формуванні національної економіки і бюджету та необхідності ефективного захисту їх прав для забезпечення довіри до ринку; недооцінка ролі громадських асоціацій споживачів і необхідності їх підтримки (у тому числі фінансової).

Європейська комісія, здійснюючи оцінку національних систем країн членів ЄС щодо захисту прав споживачів, приділяє основну увагу таким питанням, як: споживча політика та інститути споживчої політики. Тобто, з одного боку питання теоретико-правового та інформаційного забезпечення споживчої політики, а з іншого боку – практичні інструменти через які така політика реалізується.

Важливою особливістю європейської системи захисту прав споживачів, є широке залучення недержавних інститутів громадянського суспільства. Втручання державних органів в діяльність суб'єктів господарювання як правило відбувається, або у зв'язку з порушенням прав споживачів, або коли порушення доведено недержавними інститутами, або навіть суб'єктами господарювання в межах законодавства про обмеження недобросовісної конкуренції, через порушення прав споживачів.

2. Захист прав споживачів в ЄС є одним з інструментів захисту ринків від недобросовісного бізнесу та неякісних товарів.

-в ЄС велика увага приділяється механізмам, що забезпечують прозорість

реалізації та можливості простежити рух товарів на ринку. Одним з основних механізмів, який дозволяє врегулювати питання забезпечення такої прозорості, стала вимога щодо обов'язковості застосування реєстраторів розрахункових операцій всіма суб'єктами господарювання, які на теперішній час запровадженні в переважній більшості країн членів ЄС.

- акти європейського законодавства спрямовані проти недобросовісного бізнесу та нечесної конкуренції та встановлюють вимогу, що міра покарання в будь-якому випадку має істотно перевищувати прибуток від незаконної діяльності. Таким чином, будь-які зловживання втрачають економічний сенс.

3. Розрахунок впливу споживачів на формування бюджету.

Розрахунок частки українського споживача у формуванні ВВП України за витратами, на підставі даних Держстату та Держказначейства свідчить, що у 2020 році споживачі сформували 73.4% ВВП.

Сумарна частка сплачених у 2020 році споживачами податків та зборів – склала 37.6% доходів Державного бюджету України, або 47.4% від суми всіх сплачених податків в Україні.

Основними податками, які сплачує український споживач, є так звані податки на товари та послуги, а саме акцизні податки, а також податок на додану вартість (далі ПДВ).

Українській споживач не ухиляється від сплати податків, не намагається зменшити податкове навантаження, він сплачує повну суму покупки з усіма акцизами та НДС. Не сплата НДС та акцизів за контрабандну та контрафактну продукцію, придбану споживачами, відбувається виключно з вини недобросовісних СГД, що фактично привласнюють різницю у кінцевій ціні товару собі.

4. Розмір втрат бюджету від тіньової економіки .

Проведені на підставі даних Держстату за методом «витрати населення — роздрібний товарообіг» розрахунки свідчать, що у 2020 році **розмір тіньової економіки** сягнув майже 31%, або майже 1 трн. 870 млрд. грн. у грошовому вимірі. Це знов відкинуло Україну до показників країн з перехідною економікою, в яких частка тіньової економіки знаходиться у межах від 30 до 50 % ВВП.

Розмір контрабанди в Україні, розрахований на підставі даних Держстату та Міністерства фінансів України, склав у 2020 році понад 470 млрд. грн.. Приблизно схожі обсяги має торгівля контрафактними та без обліковими виробами, що неофіційно вироблено в Україні.

Фактично, *недобросовісними суб'єктами господарювання* через відсутність обліку реалізованої продукції, та можливості простежити рух товарів на ринку *було привласнено 134.5 млрд грн.. ПДВ та 53,4 млрд. грн. акцизного податку* (які в такому випадку могли бути сплачено споживачами).

За приблизно рівної кількості СГД у 2020 році на спрощеній та загальній системі оподаткування, 49% та 51% відповідно, різниця сплачених ними

податків склала майже 91 млрд. грн.

Це може бути пояснено тим, що на спрощеній системі оподаткування знаходяться переважно невеликі СГД, але визначені вище розміри тіньової економіки, контрабанди, без облікової торгівлі та втрат бюджету свідчать, що за малими суб'єктами господарювання, приховується недобросовісний великий бізнес.

Таким чином, через без облікову торгівлю бюджет та споживачі у 2020 році втратили 220.2 млрд. грн (182.7 млрд. грн. втрати держави та 37.5 млрд. грн втрати споживачів).

Можливість без облікової торгівлі, утворює для суб'єктів господарювання, певну «інституційну пастку» коли прийняття логічних економічних рішень з додержання законодавства, сплата податків, прозора звітність, підвищення якості та конкурентоспроможності продукції, побудованої на найкращому задоволенні потреб споживачів, більше не здається логічною, а господарюючі суб'єкти починають конкурувати в недобросовісних схемах, що руйнують економіку, стримують економічне зростання, дезорієнтують споживача та підривають його довіру до ринку.

Тому прозорі правила функціонування економіки обов'язкові для виконання всіма суб'єктами господарювання. Важливо, щоб ця обов'язковість була гарантована. Саме, обов'язковість застосування РРО, нарешті, відокремить дійсно мікро бізнес, від недобросовісного великого, що приховується від оподаткування.

До процедури перевірки факту невидачі фіскального чека потрібно додати обов'язковість перевірки причини його невидачі через перевірку наявних документів, що дозволяють простежити весь «ланцюг» постачання цього товару. Запроваджена процедура ринкового нагляду, зобов'язує СГД, зберігати документацію, що дозволяє ідентифікувати суб'єкта господарювання, який поставив їм продукцію та суб'єкта господарювання, якому вони поставили продукцію, що значно знизить вірогідність реалізації контрабандної та контрафактної продукції. Ця прозорість взагалі стає беззаперечною, за умови приєднання цих пристроїв до серверів та баз даних контролюючих органів, з можливістю перевірити справжність фіскального чеку споживачами.

Тому зусилля уряду мають концентруватися насамперед, на «прозорість» тобто запровадженні заходів, спрямованих на мінімізацію впливу системних чинників тінізації економіки, за двома основними напрямками:

- створення правового підґрунтя для забезпечення функціонування ефективних механізмів та інструментів, що забезпечують прозорість торгівельних розрахунків зі споживачами та простежуваність просування товарів (як для державного так недержавного контролю за ринком, так і для споживачів);
- забезпечення ефективного державного та недержавного контролю за ринком,

побудованої на гарантіях чіткої взаємодії державного та недержавного контролю за ринком, та міждержавних органів.

- Із всіх можливих інструментів, які теоретично можна застосувати для забезпечення прозорості торгівельних розрахунків зі споживачами та простежуваності просування товарів на споживчому ринку, є застосування реєстраторів розрахункових операцій (далі РРО) з видачею споживачам фіскальних чеків (невидачу такого документу не приховати, а зміст інформації (як було продемонстровано найбільш повний серед затверджених розрахункових документів) не змінити).

5. Розмір втрат споживачів від без облікової торгівлі.

Основна шкода яку отримує український споживач від без облікової торгівлі, пов'язана з тим, що частина товарів без касового (фіскального) чеку, взагалі не підлягає гарантійному обслуговуванню, для тих, що підлягає, інформації часто недостатньо для належного розгляду органами влади його скарги. В українському законодавстві визначено багато типів розрахункових документів, але їх зразки визначено у Наказі Міністерства Фінансів України № 13 від 21.01.2016, лише для трьох типів документів, це: фіскальний касовий чек, розрахункова квитанція та спрощена розрахункова квитанція. Дослідження цих документів, дозволяє стверджувати, що в порівнянні з фіскальним касовим чеком, в інших документах майже немає інформації, достатньої для захисту споживчих прав. Крім того, фіскальний касовий чек в значному ступеню спрощує можливість відслідкувати просування товару на ринку, що дозволяє органам ринкового нагляду та захисту прав споживачів виявляти та усувати з споживчого ринку товари, що несуть підвищену небезпеку для споживача.

Наведене у дослідженні порівняння наявної інформації щодо розрахунку втрат споживачів від без облікової торгівлі не підлягає повному розрахунку в умовах відсутності визначення основних параметрів для визначення таких втрат та їх постійного обліку.

Але, через аналіз інформації на сайтах Держпродспоживслужби, Мінохоронздор'я, Державної служби з надзвичайних ситуацій, а також спираючись на стандарт ISO 2859-1, що встановлює норми допустимих меж якості вдалось вирахувати, що *лікування в наслідок харчових отруєнь харчовими продуктами обійшлося українському споживачу у 0.5 млрд. грн., пожежі, завдані неякісними електроприладами, завдали шкоди на 3 млрд. грн.* Також, враховано, що стандарт ISO 2859-1 передбачив можливість дефектів у 4 % від загальної кількості реалізованої продукції (за наявності належного контролю, який у без облікових товарах може бути відсутнім). Отже, в 4% випадків, споживач може вимагати від виробника усунення недоліків, але при реалізації без облікових товарів він немає гарантій, що його право буде задоволено. **Таким чином, за найнижчими розрахунками прямі**

втрати споживачів від без облікової торгівлі складають 34.0 млрд. грн. на рік. Наприклад, відповідно до ЗУ «Про захист прав споживачів» споживач має право повернути гроші за реалізовані йому контрафактні (фальсифіковані) товари, а також за товари без необхідної та достовірної інформації, що перешкоджає свідомому вибору.

6. Поточний економічний ефект від спрощеної системи оподаткування та без облікової торгівлі у 2020 році склав 27.5 млрд грн. Тобто, для отримання вказаного ефекту у 2020 році, держава втратила 182.7 млрд. грн., а споживачі зазнали 37.5 млрд. грн. прямих втрат та на майже 1 трлн. грн. непрямих (вірогідних). Отже, можна стверджувати, що економічний ефект від без облікової торгівлі повністю знецінюється, втратами від неї.

7. Для захисту споживачів та ринку України від без облікової торгівлі щонайменше рекомендовано зробити наступні кроки:

1. Гарантувати, на законодавчому рівні, прозорість споживчого ринку шляхом закріплення обов'язковості застосування РРО
2. Усунути неузгодженості в нормативно-правових актах, що стосуються різновидів розрахункових документів та інформації в них.
3. Кількість розрахункових документів максимально скорочена, а для тих що лишаються має бути визначена конкретна форма та зміст, та забезпечена беззаперечність гарантії їх видачі.
3. Забезпечити ефективну участь громадськості у нагляді за споживчим ринком.
4. Посилити контроль за Інтернет-торгівлею.
5. Забезпечити ефективний механізм розв'язання проблемних ситуацій у процесі використання РРО.
6. Забезпечити системність обов'язкових дій державних органів у разі виявлення порушень у процесі використання РРО.
7. Посилити відповідальність за порушення законодавства у процесі використання РРО..